

Ю.Ю. Анпілогова, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ПРИЧИНИ КОНФЛІКТІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ю.Ю. Анпілогова

Причини конфліктів, що виникають між суб'єктами навчально-виховної діяльності

У даній статті розглядаються причини конфліктів, які виникають між суб'єктами навчально-виховної діяльності. Авторка намагається простежити і зробити аналіз поглядів педагогів і учнів підліткового віку на шкільні конфлікти взагалі, а також на причини, які сприяють їх виникненню в процесі педагогічної взаємодії.

Ключові слова: конфлікт, конструктивний, деструктивний, конфліктна взаємодія, суб'єкт, педагогічна конфліктологія, суперечності, навчально-виховний процес.

Ю.Ю. Анпилогова

Причины конфликтов возникающих, между субъектами учебно-воспитательной деятельности

В данной статье рассматриваются причины конфликтов, которые возникают между субъектами учебно-воспитательной деятельности. Автор пытается проследить и сделать анализ взглядов педагогов и учеников подросткового возраста на школьные конфликты вообще, а также на причины, которые способствуют их возникновению в процессе педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: конфликт, конструктивный, деструктивный, конфликтное взаимодействие, субъект, педагогическая конфликтология, противоречия, учебно-воспитательный процесс.

Життя без конфліктів неможливе. Конфлікти в суспільстві є соціальною реальністю. Вони охоплюють усі стосунки людини з об'єктивною дійсністю.

Освітні установи діють як суспільство в мініатюрі, тобто зростання конфліктності в суспільстві веде до росту конфліктності й усередині цієї системи. Культура поведінки в конфлікті, засвоєна зростаючим поколінням у процесі

освіти, насамперед у період навчання в школі, переноситься на подальше життя. Її засвоєння й складає частину процесу соціалізації учнів.

Вивчення питання щодо причин, які викликають конфлікти в процесі навчально-виховної діяльності, дуже актуальне, бо воно дає можливість розробити соціально-педагогічні умови, спрямовані на запобігання ймовірних конфліктів та конструктивне вирішення вже існуючих, реальних конфліктів між суб'єктами навчально-виховної діяльності.

В освітньому середовищі, де взаємодіють діти й дорослі, конфлікти виникають частіше й переживаються гостріше, ніж в середовищі дорослих. Це пояснюється впливом багатьох чинників: особливостями вікового розвитку дітей, умовами освітнього середовища, рівнем загальної і конфліктологічної культури педагогів і дітей тощо.

Т. Смотріна визначає конфлікти в школі як «ситуації шкільної життєдіяльності, що виникають і відбуваються у сфері безпосереднього спілкування суб'єктів шкільної взаємодії, як результат протиріччя, яке виникає між людьми у значущих для них аспектах, а тому викликає з боку учасників конфлікту певні дії по вирішенню проблеми, що виникла у власних інтересах» [1, с. 165–166].

Під суб'єктами навчально-виховного процесу ми маємо на увазі учителів, керівників шкіл (адміністрацію), учнів, батьків. Вони, в процесі взаємодії, можуть утворювати такі конфліктні пари: 1) учень – учень; 2) учень – учитель; 3) учень – батьки; 4) учень – адміністратор; 5) учитель – учитель; 6) учитель – батьки; 7) учитель – адміністрація; 8) батьки – батьки; 9) батьки – адміністрація; 10) адміністрація – адміністрація. Конфлікти, що виникають між ними, можуть бути як міжособистісними і міжгруповими, так і внутрішньогруповими.

Таким чином, шкільний конфлікт можна визначити як взаємодію сторін (суб'єктів навчально-виховної діяльності - вчителів, керівників школи, учнів, їх батьків) на основі суперечності (розбіжності) інтересів, цінностей, норм і способів діяльності в межах навчально-виховного процесу.

Діалектико-творча парадигма конфлікту стверджує, що конфлікт є необхідною і позитивною умовою розвитку і зростання дітей і підлітків, і тому шко-

ли повинні заохочувати та підтримувати конфлікт, і бути конструктивно конфліктною установою більшою мірою, ніж негативно конфліктною. Та все ж широко поширене побоювання конфлікту. На думку Д. Джонсона і Р. Джонсона, причини негативного відношення до конфліктів в школі викликані тим, що рівень насильства і деструктивно керований конфлікт в суспільстві перевершують позитивний вплив конфлікту на навчання; недостатнім рівнем знань про типи конфліктів, що мають місце в школі, і те, як вони управляються; а також недостатнім рівнем розвитку програм по вирішенню конфліктів і посередництву, які були б використані в школах, і безпосередньо ґрунтувалися б на якій-небудь теоретичній моделі [2, с. 73].

Тематика шкільних конфліктів в педагогічній і психолого-педагогічній літературі найзмістовніше розглядалася такими зарубіжними і вітчизняними фахівцями, як Д. Джонсон, Р. Джонсон, Р. Херріот, В. Журавльов, М. Рібакова, Т. Смотріна, О. Антонова-Турченко, Р. Воронін, Л. Карамушка та ін. У дослідженнях цих авторів конфлікти між різними суб'єктами діяльності школи розглядаються, насамперед, стосовно проблеми соціально-психологічних характеристик учасників конфліктів, проблем педагогічного спілкування, взаємостосунків вчителів і учнів в емоційному аспекті їх комунікацій. Цікавими здаються міркування Т. Смотріної, яка вважає, що правильність вибору стратегії поведінки вчителів в конфлікті, з одного боку, дозволяє зберегти працездатність в педагогічному колективі, школи в цілому, а з іншого - є наочним прикладом для дітей. І ця обставина підкреслює особливу актуальність вивчення проблем конфліктів в школі.

Т. Смотріна виділила чотири типи поведінки вчителів:

1 тип – пасивна поведінка. У цю групу потрапляють люди, які не роблять ніяких зусиль по вирішенню або зняттю конфлікту. Але якщо їм йдуть назустріч, наприклад, з вибаченнями або роз'ясненнями, вони готові піти на „мирову”.

2 тип – поведінка, що ухиляється. Цю поведінку демонструють люди, які готові запобігти конфлікту усіма силами, схильні перекласти його рішення на чий завгодно плечі.

3 тип – активна поведінка, що виражається у впливі на оточення. Люди, що вибрали таку поведінку, готові висловити все, що вони думають з цього питання учасникам конфлікту, а також доводити свою точку зору до тих пір, поки супротивники не приймуть її.

4 тип - поведінка «розумного компромісу». Ці люди не схильні боротися до переможного кінця, для них важливіше вирішити проблему, а не знищити супротивника. Тому вони шукають способу змінити ситуацію, а не думку учасників конфлікту або їх позицію. Вони можуть звернутися до «третього судді», намагаються зрозуміти, що самі зробили неправильно, роблять першими кроки до примирення, приносять вибачення, якщо не мають рації [1, 183].

Мета цієї статті – виявити й розглянути деякі причини конфліктів, що виникають між суб'єктами навчально-виховної діяльності. Для досягнення мети було проведено дослідження по виявленню причин конфліктних ситуацій в умовах іноваційних учбових закладів. Було опитано 50 викладачів і 250 учнів-підлітків, які навчаються в 6–10 класах КЗ «НВК школи-ліцею №24».

В процесі дослідження з'ясувалося, що певна кількість педагогів бачить витoki конфліктів в самій природі педагогічної діяльності, яка зв'язує безліч людей з різноманітними якостями, властивостями, досвідом, натурою. Більшість опитаних педагогів вказують на соціальні причини що викликають підвищення конфліктності (нестабільне становище в суспільстві, побутова не влаштованість, низька оплата праці та ін.).

Конфлікти в учительському середовищі, на думку педагогів, найчастіше, виникають через: незручний розклад уроків, необхідність заміщати інших вчителів, непродумані нововведення в школі, перевантаженість дорученнями безпосередньо не пов'язаними з учбовим процесом, нерівномірний розподіл педагогічного навантаження, велику кількість учнів в класі, обов'язки пов'язані з бюрократичною або канцелярською роботою, відсутність чітких критеріїв оцін-

ки діяльності вчителя з боку адміністрації, невирішеність проблем взаємостосунків в колективі, професійні суперечки, бездіяльність батьків. Перераховані причини, пов'язані з функціонуванням школи в цілому, були визначені нами як організаційні.

Серед психологічних причин, що викликають конфлікти вчителя з колегами і адміністрацією, респондентами-педагогами були відзначені такі: особиста неприязнь до якої-небудь конкретної особи, комунікативні непорозуміння, а також неприємна поведінка (надмірна емоційність, грубість, нестримність).

Причин конфліктів з учнями педагоги називають декілька, це, перш над усе, розбіжності через оцінки і погану підготовку до уроку, інші причини – невиконання вимог вчителя, порушення дисципліни на уроці, пропуски уроків, одяг і зовнішній вигляд, а також нездорові стосунки між учнями.

Основною причиною конфліктів з батьками педагоги називають їх пасивність і незацікавленість у взаємодії.

З погляду учнів причинами конфлікту між ними і вчителями є: 1) педагогічний диктат і нерозуміння з боку вчителя, 2) нетактовна поведінка, 3) необ'єктивність при оцінюванні знань, 4) високі і не завжди обгрунтовані вимоги, 5) нецікаве ведення уроків вчителем, 6) невиконане домашнє завдання, 7) пропуски уроків і запізнення, 8) зовнішній вигляд, 9) особова антипатія, 10) шаблонний підхід до дитячих потреб і інтересів.

Виявлення причин конфліктів, що виникають між однолітками, викликало в учнів деякі труднощі. Зрештою були названі такі причини: прізвиська, нападки, піддражнювання, образи, обсмикування, прагнення перекричати, примусити замовкнути, які умовно можна назвати словесними домаганнями; груба, агресивна поведінка, суперечки і непорозуміння на спортивному майданчику, на перерві, в їдальні, порушення дисципліни на уроках, боротьба за авторитет і лідерство серед однокласників або приятелів, відмова від чергування по класу, школі, – проблеми взаємостосунків; псування або втрата майна: підручників, мобільних телефонів, дисків та інших цінних речей - проблеми володіння (доступності).

Серед причин, що викликають конфлікти з батьками, діти вказують успіхи (точніше їх відсутність) в учбовій діяльності, порушення дисципліни в школі, погана поведінка (демонстративна, груба, неповажна, і т.д.), з боку учнів, а також відмова їм в самостійності з боку батьків (тотальний контроль, нотації, заборони і т.д.).

Аналіз результатів дослідження дозволив зробити деякі узагальнення щодо причин виникнення конфліктів між суб'єктами навчально-виховної діяльності.

Конфлікти в учительському середовищі викликають дві групи причин. До першої відносяться причини загальношкільні, характерні для роботи школи в цілому, а друга група включає причини, пов'язані з труднощами кожного окремого вчителя. Серед причин, пов'язаних з функціонуванням школи в цілому, були відмічені такі:

1. Соціальні (низька оплата праці, нестабільна ситуація в суспільстві);
2. Організаційні (необхідність замінювати інших вчителів, незручний розклад, переповненість класів, завантаженість вчителя дорученнями, не пов'язаними з учбовим процесом, професійні суперечки, обумовлені наявністю спеціалізації, непропорційний розподіл навантаження і т.п.);
3. Психологічні (особистісні властивості деяких працівників, дефекти навичок комунікативності).

Кажучи про причини конфліктів вчителя з учнями, можна вказати на такі суперечності, як:

- 1) шаблонний підхід педагогів до дитячих потреб і інтересів;
- 2) особисті переваги вчителя у сфері способів здійснення комунікативного впливу;
- 3) нездатність правильно оцінювати ступінь об'єктивності вимог, що пред'являються учням;
- 4) невідповідність рівня педагогічної культури вчителя вимогам тих завдань, які він покликаний вирішувати;

5) відсутність досить розвиненої вольової сфери в учнів, з одного боку, і вимогливості педагога з іншого;

6) неспівпадіння прагнень дитини до самостійності і самоствердження з необхідністю підпорядковувати свою поведінку формалізованим правилам, встановленим в школі;

7) критичне ставлення учнів до поведінки і зовнішності педагогів, при поблажливому відношенні до себе.

Виявлення причин конфліктів, що виникають між однолітками, викликало у учнів деякі труднощі, ймовірно, це пов'язано з нерозвиненістю здібності до рефлексії. Нарешті були вказані причини, в основі яких лежить агресивна поведінка, що виражається в словесних домаганнях, боротьбі за авторитет і лідерство в міжособистісних відносинах з оточуючими, прагненні мати доступ до цінних речей або володіти ними речами з метою самоствердження.

Причини конфліктів з батьками педагоги і учні оцінюють з протилежних позицій. Педагоги вважають, що батьки виявляють малу зацікавленість учбовими успіхами і досягненнями своїх дітей, звідси їх пасивність в навчально-виховному процесі, учні, навпаки, вважають, що батьки дуже сильно втручаються в їх шкільне і позашкільне життя і прагнуть до емансипації.

Отже, ми можемо зробити висновок, що конфлікти в школі є дуже поширеним явищем. Хоча на рівні суспільства конфлікт у цілому розглядається як позитивне явище, у школі домінує точка зору, що треба уникати конфліктів, або подавляти їх. Це пов'язано з тим, що значна частина педагогічних конфліктів є деструктивними й мають негативні наслідки у вигляді сліз, низької самооцінки, «двійок по поведінці» і т.п. Проте, конфлікт може бути конструктивним, якщо його учасники задоволені його результатом і вважають, що внаслідок його вони отримали користь.

До корисних наслідків конфліктів належать порозуміння між конфліктуєчими особами або групами, розширення сфери й способів міжособистісної взаємодії, розвиток внутрішньогрупових відносин тощо. Але найважливішим є те, що конструктивно вирішений конфлікт може стати джерелом особистісного

зростання людини. Між тим готовність до конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях не може з'явитися стихійно, її формування потребує особливих умов. На нашу думку, саме розробка соціально-педагогічних умов, що сприяють конструктивному вирішенню конфліктів між суб'єктами навчально-виховної діяльності, є перспективним напрямком розвитку сучасної соціальної педагогіки та психології.

Література

1. **Учитель. Школа. Общество.** Социологический очерк 90-х / В.Ф.Курлов, В.В. Тумалев и др.; Под ред. Е.Э. Смирновой. – СПб.: Изд-во ГУМПИ, 1995. – 224 с.

2. **Джонсон Д.В., Джонсон Р.Т.** Программы по разрешению конфликтов и посредничеству лиц, равных по статусу, в начальной и средней школах: Обзор исследований // Социальный конфликт. – 1997.– № 1 – С. 66–91.

3. **Воронін Г.Л.** Конфлікти в школі // Соціологічні дослідження. – 1994. – № 3. – С. 94–98.

4. **Карамушка Л. М.** Психологічні основи управління в системі середньої освіти: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 180 с.

J.J.Anpilogova

The reasons of conflicts arising between subjects of teaching and educational activity

In given article the reasons of conflicts, which arise between subjects of teaching and educational activity are considered. The author tries to trace and make the analysis of teachers and teenage age pupils opinions on school conflicts in general and also the reasons, which promote to their occurrence during pedagogical interaction.

Keywords: the conflict, constructive, destructive, disputed interaction, subject, pedagogical conflictology, contradictions, teaching and educational process.

Відомості про автора

Анпілогова Юліана Юріївна –аспірант кафедри „Соціальної педагогіки і соціальної роботи” Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Автор 10 публікацій. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблеми конструктивного вирішення конфліктів у підлітковому середовищі.